

Конгайтиева Г.А.

**КЫРГЫЗСТАНДЫН РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСЫ
МЕНЕН ӨЗ АРА МАМИЛЕЛЕРИ**

Конгайтиева Г.А.

**ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КЫРГЫЗСТАНА С РОССИЙСКОЙ
ФЕДЕРАЦИЕЙ**

G.A. Kongaitieva

**MUTUAL RELATIONS OF KYRGYZSTAN WITH THE
RUSSIAN FEDERATION**

УДК: 327.57(575.2) (470.41)

Бул макала негизинен 25 жыл аралыгында Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ортосундагы эки тараптуу кызматташуунун динамикасы каралат жана ошондой эле Кыргыз Республикасынын тышкы саясатынын негизги милдеттери такталып, приоритеттүү багыттар аныкталган. Электр энергиясын иштеп чыгаруу, башкача айтканда Камбар-Ата ГЭСи, ошондой эле айыл-чарба продукциясын кайра иштетүү маселелер боюнча келишимдер түзүлгөн. Электр энергиясын иштеп чыгаруу, башкача айтканда Камбар-Ата ГЭСи, ошондой эле айыл-чарба продукциясын кайра иштетүү маселелер боюнча келишимдер түзүлгөн. Россия менен Кыргызстандын ортосундагы эки тараптуу экономикалык, саясий, маданий жана этностор аралык коопсуздукту сактоо каралат. Дипломатиялык келишимдердин негизинде укуктук базадагы 167 мамлекеттер аралык жана 122 өкмөттөр аралык келишимдер түзүлгөндүгү өз ара кызматташууну жөнгө салып тургандыгы тууралуу маалымдалган. Кыргыз-Россия өнүктүрүү фонду менен Кыргызстандын коммерциялык банктардын ортосунда, айыл-чарбаны өнүктүрүүгө кредиттер жана ошондой эле Россияда кыргыз эмгек мигранттарынын абалы жөнүндө келишимдер түзүлгөн.

Негизги сөздөр: соода-экономикалык мамилелер, бирдиктүү бажы биримдиги, электр энергиясын экспорттоо, Шанхай кызматташтык уюму.

В данной статье рассматривается динамика двустороннего сотрудничества между Кыргызской Республикой и Российской Федерацией на протяжении 25 лет, а также уточнены основные задачи внешней политики Кыргызской Республики и определены приоритетные направления в сфере международных отношений. Соглашение по выработке электроэнергии «Камбар-Атинская ГЭС», было подписано о переработке сельскохозяйственной продукции. Между Россией и Кыргызстаном рассматриваются вопросы сохранения двухсторонней экономической, политической культурной и межэтнической безопасности. На основании дипломатических договоренностей на правовой базе было подписано 167 межгосударственных и 122 межправительственных соглашений, что сообщает о взаимном сотрудничестве. С Кыргызско-Российским фондом и коммерческими банками Кыргызстана были облегчены условия кредитования для развития сельского хозяйства, а также нахождения наших трудовых мигрантов в России.

Ключевые слова: торгово-экономические отношения, единый таможенный союз, экспорт электрической энергии, Шанхайская организация сотрудничества.

This article examines dynamics of bilateral cooperation between the Kyrgyz Republic and the Russian Federation

during 25th years, as well as clarifies the main objectives of the foreign policy of the Kyrgyz Republic and identifies priority areas in international relation. Between Russia and Kyrgyzstan addresses the issues of preserving bilateral economic, political, cultural and ethnic security. On the basis of diplomatic agreements on a legal basis was signed 167 122 interstate and intergovernmental agreements that reports on mutual cooperation. With the Kyrgyz-Russian Fund and commercial banks of Kyrgyzstan were facilitated credit conditions for the development of agriculture, and finding our labor migrants in Russia.

Key words: trade and economic relations, common customs Union, export of electric energy, Shanghai cooperation organization.

Кыргызстан менен Россия өлкөлөрүнүн өз ара мамилелери бүгүнкү күндө эң бир актуалдуу маселелеринин бири болуп саналат. Демек, 1991-жылы 21-декабрда СССРдин жоюлушунан улам, Кыргыз Республикасы эл аралык мамилелердин өз алдынча субъектисине айланып, эгемендүү Кыргыз Республикасынын тышкы саясатынын негизги максаты – Кыргызстандын көз каранды эместигин жана суверенитетин чыңдоо, коңшу өлкөлөр, дүйнөлүк державалар менен достук, өз ара пайдалуу мамилелерди өнүктүрүүнү камсыз кылуу саналган. Максатка ылайык, Кыргыз Республикасынын тышкы саясатынын негизги милдеттери такталып, приоритеттүү багыттар аныкталган.

Кыргызстандын тышкы саясатында Россия Федерациясы менен мамиле өзгөчө орунда турат. СССР тараган алгачкы мезгилден тартып Кыргызстан менен Россиянын ортосунда достук маанайдагы мамилелер калыптана баштаган. Бул тарыхый калыптанган байланыштар, экономикалык, социалдык жана этностук факторлор менен байланыштуу. Россия Федерациясы менен ар тараптуу мамилелерди чыңдоо жана өнүктүрүү Кыргызстандын узак мөөнөттүү өтө маанилүү тышкы саясий иштеринин бири болуп эсептелет. Учурдагы Кыргызстан-Россия мамилелеринин өнүгүшү негизинен коопсуздукту сактоо, соода-экономикалык, илимий-техникалык жана маданий кызматташтык маселелеринде ачыктыктын жана өнөктөштүктүн эриш-аркак аракетинин деңгээлинен байкалат.

25 жыл ичиндеги Кыргызстан менен Россиянын тышкы саясий мамилелеринде жалпысынан стабилдүүлүк сакталып, шериктештиктин чегинде аскер-

дик-саясий жана гуманитардык кызматташтык өнүккөн.

КМШ, “Шанхай кызматташтыгы уюму” (ШКУ), Жаматтык коопсуздук жөнүндө келишим уюму (ЖККУ), Евразиялык экономикалык шериктештик алкагындагы мамилелер өз ара кызыкчылыктар айкалышкан мамлекеттер аралык кызматташтыктын өзгөчө чөйрөсүн түзүп келүүдө.

Россия Федерациясы менен Кыргызстандын ортосундагы дипломатиялык мамилелер 1992-жылдын 20-мартынан башталган¹. Эки тараптуу кызматташуунун андан ары уланышына 1991-жылдын 21-июлунда Кыргызстан менен Россия Федерациясынын ортосундагы мамлекеттер аралык мамилелердин негиздери жөнүндө Келишимге кол коюлушу түрткү берген. 1992-жылы 10-июлда достук, кызматташтык жана өз ара жардамдашуу жөнүндө Келишимге, 2000-жылдын 27-июлунда Россия менен Кыргызстандын ортосунда түбөлүк достук, кызматташтык жана өнөктөштүк тууралуу Декларацияга кол коюлган. Эки тараптуу кызматташтыктын келишимдик-укуктук базасын 167 мамлекеттер аралык жана 122 өкмөттөр аралык келишимдер, макулдашуу жана башка иш кагаздары түзөт, алар кызматташуунун конкреттүү багыттарын жөнгө салып турат².

Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын мамилелеринин Советтер Союзунун кыйроосунан кийинки өнүгүүсүн төрт негизги этапка бөлсө болот:

- 1992-жылдан 1996-жылга чейинки мезгил КМШ ичиндеги көптөгөн интеграциялык долбоорлорду түзүү менен мүнөздөлөт. КМШнын түзүлүшү, аталган уюмдун алкагында кызматташуу көптөгөн мамлекеттер үчүн формалдуу гана мүнөзгө ээ экендигин көрсөткөн. Бирок, КМШга кирген мамлекеттер андан чыгып кетүүгө шашылган жок, себеби КМШ суверендүү мамлекеттерге алардагы эң зарыл маселелерди тынчтык жол менен сүйлөшүүгө мүмкүндүк берген форум катары кызмат өтөдү³.

- 1997-жылдан 2005-жылга чейинки мезгил Россиянын тышкы саясатынын Борбор Азияга карата бурулушу менен мүнөздөлөт, себеби Москва Борбор Азия чөлкөмү маанилүү стратегиялык аймак катары маанилүү экендигин түшүнгөн. Аймактын пайдалуу кендерге, жаратылыш ресурстарына бай экендиги бул жакка АКШ, КЭР жана ЕБ өлкөлөрүнүн көңүлүн бурган. Белгилей кетүүчү нерсе, бул мезгилде Кыргызстан менен Россиянын кызматташуусу Шанхай кызматташтык уюмунун алкагында жүргүзүлүп турган. Аталган мезгил Аскар Акаевдин режиминин кулатылышы менен аяктайт.

- 2005-жылдан 2010-жылга чейинки мезгил Кыргызстандагы ички саясий кризис менен кош-

толуп, ошондой эле АКШнын Авганистандагы анти-террордук операцияларынын башталышына туура келет. Бириккен улуттар уюмунун (БУУ) мандаты менен коштолгон анти-террордук операция учурунда, Бишкекке жакын жайгашкан “Манас” аэропортунун аймагында “Ганси” аскер-аба базасы ачылган. Анын өзгөчөлүгү болуп, Россиянын бул чөлкөмдө үстөмдүк кылуусунун 200 жылдык тарыхында биринчи жолу башка өлкөлөрдүн согуштук базаларынын Борбордук Азия мамлекеттеринин аймагында ачылышы саналат. Бул кадамдар 2 жылдык мөөнөт менен Москванын макулдугуна ылайык жасалып жаткандыгына карабастан, америкалыктардын узак мөөнөткө кетпестиги тууралуу пикирлер талкуу жаратып жатты. “Ганси” авиабазасында жүрүп жаткан курулуштар айтылгандарды тастыктаган жагдайлардан болуп калды. Үчүнчү мезгил, мамлекеттик бийликти күч менен алмаштыруунун жүрүшүндө К.Бакиевдин режиминин кыйрашы менен аяктады.

- 2010-жылдан бүгүнкү күнгө чейинки мезгил, биринчи кезекте бийликке А. Атамбаевдин келиши менен байланышкан.

Эки өлкөнүн эки тараптуу кызматташуусунда өз ара пайдалуу саясий, соода-экономикалык жана гуманитардык-маданий байланыштар маанилүү орунду ээлейт. Кызматташуу эки өлкөнүн соода-өнөр-жай палаталарынын линиясы боюнча да жүрүп жатат⁴.

Кыргызстан коңшулук жана өнөктөштүк мамилелерди өнүктүрүүдө, өркүндөп келе жаткан КМШ алкагындагы интеграциялык процесстерде негизги оюнчу болгон - Россия Федерациясы менен стратегиялык кызматташуунун жаңы деңгээлине чыккандыгын белгилеп келет⁵. Аталган документте Россия Федерациясы менен кызматташуу – Кыргыз Республикасынын тышкы саясатынын приоритеттүү багыттарынын катарында каларын тастыктайт.

Өз кезегинде РФ Президенти В.В. Путин да Кыргызстандын Россиянын Борбордук Азиядагы маанилүү өнөктөшү жана союздашы экендигин бир нече ирет белгилеп кеткен.

Учурда Россия Федерациясы Кыргызстандын маанилүү стратегиялык жана соода-экономикалык өнөктөшү болуп саналат. 2015-жылдын январь-июль айларында эки өлкөнүн ортосундагы товар алмашуу 878 миллион АКШ долларын түзгөн. Кыргызстандын чет өлкөлөр менен товар алмашуунун көлөмү боюнча да Россия биринчи орунда турат. Мындан сырткары, Россия Федерациясынын кыргыз экономикасына салган инвестицияларынын көлөмү чоң. Ушул эле жылы Россиядан келген түз инвестициялардын көлөмү 76 миллион АКШ долларын түзгөн.

Кыргызстандын энергетика секторун өнүктүрүүгө Россиянын каржылык колдоосу менен ГЭСтер-

¹ Протокол об установлении дипломатических отношений между Российской Федерацией и Кыргызской Республикой (20 марта 1992 г.).

² Кыргызстан. Энциклопедия. - Бишкек., 2015, 299-б.

³ Кожемякин С.В. Внешняя политика Киргизии в зеркале интеграционных процессов в Центральной Азии // Постсоветский материк. - 2014. - №1 (1). - 114-б.

⁴ Ормонова А.А. Сотрудничество России и Кыргызстана в сфере экономики: история вопроса // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. - 2014. - Т.6. - №1. - 78-б.

⁵ Кыргыз Республикасынын 2013-2017-жылдардагы Туруктуу өнүгүүнүн улуттук стратегиясына ылайык, Глава 2, п. 2.12.

дин Жогорку Нарын каскадын жана Камбар-Ата ГЭС 1ди куруу башталган. Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык союзуна кирүүсүнө маанилүү колдоо көрсөтүлгөн⁶. Бажыдагы өткөрүү постторун, лабораторияларды курууга, салык органдарынын ортосундагы маалыматтык кызматташууга зарыл шарттарды түзүүгө жардамдар көрсөтүлгөн.

Кыргызстан Евразиялык экономикалык союзуна кирүү менен аталган уюмдун толук кандуу мүчөсү катарында жасаган кадамдары, бул чечимдердин туура экендигин көрсөтүп жатат. Өлкөнүн өндүрүүчүлөрү үчүн жаны рыноктор ачылууда, экономиканын экспорттук потенциалы күч алууда. Кыска мөөнөттө эле бажы салымдарынын өскөндүгү жана жеке ишкердүүлүктүн активдешкендиги катталган⁷. Кыргыз-Россия Өнүктүрүү фонду менен кыргызстандык коммерциялык банктардын ортосундагы кичи жана орто бизнести, айыл чарбасын өнүктүрүүгө каражаттарды бөлүү боюнча макулдашууларга кол коюлуп, бул линия боюнча алгачкы кредиттер берилген. Россиядагы эмгек мигранттарынын абалы кыйла жеңилдетилген.

Кыргызстан менен Россиянын регионалдык уюмдардын алкагында кызматташуусу БУУ, ОБСЕ, КМШ, ОДКБ, ШКУ, ЕврАзЭС жана Бажы союзунун алкагында жүзөгө ашырылып келет.

Кыргызстандын тышкы саясий приоритеттеринин бири катары КМШ уюмунун алкагындагы интеграциялык процесстерге активдүү катышуу саналат.

Кыргыз Республикасы, мамлекеттер аралык кызматташуунун ар тараптуу кеңейтүүгө кызыктар экендигин көрсөтүү менен, КМШ уюмунун алкагында жана анын түзүмдөрүндө активдүү кызматташуу жүргүзүп, Россия Федерациясы менен соода-экономикалык мамилелерди мындан ары да өнүктүрүүгө көмөктөшүп келет.

КМШ уюмунун алкагында кызматташуунун приоритеттери боюнча да Кыргызстан менен Россия Федерациясынын ортосунда бирдиктүү позиция бар экендиги көрүнүп турат. Аларга – экономикалык интеграция, туруктуулукту жана коопсуздукту камсыз кылуу, глобалдык чакырыктарга жана коркунучтарга биргелешип каршы туруу, маданий-гуманитардык чөйрөдө кызматташууну күчөтүү кирет.

Шанхай кызматташтык уюмунун алкагында, тараптар, регионалдык коопсуздукту бекемдөөнүн реалдуу механизми катары, ошондой эле аскердик-экономикалык, илимий-техникалык жана өнөр жай, билим берүү тармактарында көп тараптуу кызматташуу, Аргентинадагы наркотиктер менен күрөшүү боюнча эл аралык стратегияны жүзөгө ашыруунун механизмдеринин натыйжалуулугун арттыруу⁸,

ШКУга мүчө-мамлекеттердин антинаркотикалык түзүмдөрүнүн өз ара кызматташуусунун биргелешкен пландарын иштеп чыгуу, маалымат алмашуу, БУУнун профилдик органдары менен иштешүүсүн тереңдетүү, наркотикалык заттарды мыйзамсыз айлануусуна каршы күрөшүүдө Уюмдун потенциалын бекемдөө үчүн аракет жасап келишет.

Кыргыз Республикасынын ЖККУ уюмунда катышуусу Кыргызстанга согуштук коопсуздугун камсыз кылуу боюнча иш чараларды өз күчүнө таянуу жана башка мүчө-мамлекеттердин куралдуу күчтөрүнө, биринчи кезекте Россия Федерациясына таянуу менен ийгиликтүү кызматташууну айкалыштырууга мүмкүндүк берди. 1999-2000-жылдардагы Кыргызстандын аймагындагы бандиттик топтордун аракеттери Келишимге мүчө-мамлекеттердин ортосундагы кызматташуунун эффективдүү формаларын издөө зарылчылыгын көрсөттү. Келишимдин алкагында кызматташуунун антитеррордук бөлүгү сезилерлик күчөтүлдү. 2003-жылы Кант шаарына ЖККУнун авиабазасы 15 жылдык мөөнөт менен жайгаштырылып, кийинчерээк келишим дагы 49 жылга узартылган. 2012-жылы Кыргызстанда Россиялык бириккен аскердик база түзүлгөн⁹. Аталган авиабаза Россиянын Борбордук Азиядагы эң негизги аскердик объекти болуп саналат.

ЖККУ алкагында бирдиктүү жамааттык коопсуздук системасынын түзүлүшү салттуу коркунучтар менен катар эле терроризм, экстремизм, наркотрафик жана башка бүгүнкү күндүн чакырыктары менен коркунучтарынын мезгил шартка жараша өзгөрүүлөрүнө ылайык иш алып барууда ЖККУнун алкагындагы кызматташуунун аскердик багытын күчтөндүрүүнү жана бекемдөөнү талап кылат. ЖККУнун ишмердүүлүгүнө катышууну Кыргыз Республикасы тышкы саясатынын приоритеттүү багыттардын бири катары көрсөтүп келет жана бул тармакта интеграциялык процесстердин тереңдетүүгө көмөк көргөзүп келет. 1993-жылдын 5-июлундагы аскердик кызматташуу жөнүндө эки тараптуу Келишимге ылайык, Россия Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүн керектүү жабдыктар, курал-жарактар менен жабдып келет.

Москва тарабынан көрсөтүлгөн аскердик жардамдардын көлөмү башка Борбор Азиялык мамлекеттерге салыштырмалуу бир топ жогору. 2012-жылы эле Россия Федерациясы Кыргызстанга радиатор, кыймылдаткычтар, тростор, курал-жарак түрүндө 497 млн. АКШ доллары өлчөмүндө аскердик жардам көргөзгөн¹⁰.

⁶ Орозонова А.А. Таможенный союз и Кыргызстан: проблемы и перспективы // Проблемы безопасности российского общества. - 2015. - №1. - 54-б.

⁷ IV Кыргызско-Российская межрегиональная конференция», 22 сентябрь 2015-ж.

⁸ Комиссина И., Куртов А. «Наркотическая «заря» над Центральной Азией – новая угроза цивилизации». Центральная Азия и Кавказ. - Лулео, 2010. - №5(11) 123-бет.

⁹ Кожемякин С.В. Внешняя политика Киргизии в зеркале интеграционных процессов в Центральной Азии // Постсоветский материк. - 2014. - №1 (1). - 114-б.

¹⁰ Старчак М.В. Сотрудничество России и США в сфере военного сотрудничества с Кыргызстаном и прогноз на будущее // Ежегодник Института международных исследований Московского государственного института международных отношений (Университета) Министерства иностранных дел Российской Федерации. - 2014. - №1 (7). - 49-б.

Россия менен Кыргызстандын ортосундагы аскердик кызматташуу мындан ары да улана бермекчи. Москва аскердик кызматташуу аркылуу өзүнүн Кыргызстандагы позициясын жана таасирин бекемдөөгө умтулат, андан сырткары, россиялык мамлекеттик жетекчиликти республикадагы ички саясий кырдаалдын туруксуздугу жана ага тышкы күчтөрдүн таасиринин жогору экендиги чочулатып келет.

Демек, Кыргызстан менен Россиянын ортосундагы эки тараптуу жана көп тараптуу мамилелерди мындан ары да өнүктүрүү, тереңдетүү эки мамлекеттин тең кызыкчылыгын түзөрү айкын.

Россия менен Кыргызстандын ортосундагы эки тараптуу мамилелер туруктуу өнүгүп жаткандыгын баса белгилөө менен Кыргызстан менен Россиянын эки тараптуу кызматташуусунун келечеги жана приоритеттүү багыттары катары төмөнкү багыттарды көрсөтсө болот:

- ✓ соода-экономикалык кызматташууну күчөтүү;
- ✓ айыл-чарба тармагындагы жаңы технологиялар жана тажрыйба алмашуу;
- ✓ энергетика тармагында кызматташууну кеңейтүүдө Кыргызстандын ЕАЭСке кирүү потенциалын пайдалануу;
- ✓ Жогорку-Нарын ГЭСтер каскадын жана Камбар-Ата ГЭС 1ди куруу боюнча Кыргыз-Россия ири энергетикалык долбоорлорун жүзөгө ашырууну улантуу;
- ✓ Кыргызстандын электр энергетикалык потенциалын экспорттоону жогорулатуу максатында Россия менен Кыргызстандын аракеттерин координациялоону улантуу;

- ✓ калыбына келүүчү энергия булактарын колдоого алуу боюнча тажрыйба алмашууну улантуу;
- ✓ бирдиктүү транспорттук мейкиндикти калыптандыруу, конкуренцияны өнүктүрүү, тариф саясатын бирдейлештирүү жана бардык тармактар боюнча тоскоолдуктарды жоюу боюнча бирдей саясат жүргүзүү.

Адабияттар:

1. Договор об основах межгосударственных отношений между Кыргызской Республикой и Российской Советской Федеративной Социалистической Республикой (21 июля 1991 г.).
2. Протокол об установлении дипломатических отношений между Российской Федерацией и Кыргызской Республикой (20 марта 1992 г.).
3. Национальная стратегия устойчивого развития КР на период 2013-2017 годы.
4. Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Российской Федерацией и Кыргызской Республикой (10 июня 1992 г.).
5. Декларация о вечной дружбе, союзничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Кыргызской Республикой (27 июля 2000 г.).
6. Бишкекская декларация между Российской Федерацией и Кыргызской Республикой (5 декабря 2002 г.).
7. IV Кыргызско-Российская межрегиональная конференция», 22 сентября 2015 г.
8. Иванов Игорь Сергеевич «Новая российская дипломатия». - Москва, 2011. - С. 330.
9. Ормонова А.А. Сотрудничество России и Кыргызстана в сфере экономики: история вопроса // Вестник Ленинградского государ. унив. им.А.С. Пушкина. - 2014. - Т.6. - №1. - С. 78.
10. Татаринцев В.М. «Двусторонние отношения России со странами СНГ». - Москва, 2012. - С. 171.

Рецензент: к.и.н., доцент Мытыев М.Ч.